

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI

JIZZAX VILOYATI PEDAGOGLARNI
YANGI METODIKALARGA O'RGATISH MILLIY MARKAZI

PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA,
TA'LIM TEXNOLOGIYALARI KAFEDRASI

“TA'LIM VA TARBIYA JARAYONIDA SHAXS
KREATIV QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISHNING
DOLZARB MASALALARI”

mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy-
online konferensiya

MATERIALLARI

**Jizzax
2023**

Sh.M.Rizayeva	Bo'lajak maxsus pedagoglarni inklyuziv ta'lim sharoitlarida o'quvchilar bilan ishlashga tayyorlash.	476
D.Boliyeva	Psixologning bolalar bilan ishlashidagi asosiy yo'nalishlari	485
Sh.A.Abduganiyeva	Biologiya darslarida o'quvchilarda tabiiy-ilmiy savodxonligini shakllantirish yo'llari	488
H.Abdullayeva	O'quvchilarda kasbiy layoqatni shakllanishning pedagogik-psixologik xususiyatlari	491
N.Turayeva	Shaxs psixik salomatligiga proyektiv metodikalarning ta'siri	493
A.T.Xollieva	O'smirlar agressiv xulq atvorining psixik salomatlikka ta'siri	497
D.Eshtayeva	Tarjima amaliyotida pragmatik adaptatsiya	500
D.Eshtayeva	Pagmatikada fonemani o'rni	504
D.Eshtayeva	Semantik strukturasini o'rganish	507
D.Eshtayeva	Pragmatik ma'no va uning nutqda voqelanishi	513
I.B.Xudayorov Z.H.Totlibayeva	Boshlang'ich sinf o'quvchilarining kreativligini rivojlantirish shakllari	517
E.T.Primova B.K.Buribayeva	Umumta'lim maktablarida boshlang'ich sinf darslarini tashkil etishda zamonaviy o'quv materiallaridan foydalanish	520
M.A.DJumayeva Sh.B.Sidiqova	Boshlang'ich sinf darslarida pedagogik texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati	522
M.G'.Dehqanova	Oliy ta'limdan foydalanish imkoniyati va ekspertlar baholari	525
Sh.A.Abdurahmonova	Integrativ yondashuv asosida maktab o'quvchilarini biologik savodxonligini rivojlantirish texnologiyasini takomillashtirish	530
Sh.Boynazarova	Didaktik tarqatma materiallarni ishlab chiqishda zamonaviy yondashuvlar	533

-
1. Avliyoqulov N.X., Musaeva N. Pedagogik texnologiyalar. Toshkent-2008-yil
 2. Avliyoqulov N.X. Zamonaviy o'qitish texnologiyalari – Toshkent, 2001
 3. Adizov B.R. Boshlang'ich ta'limni ijodiy tashkil etishning nazariy asoslari. T., 2003-yil
 4. Azizxo'jaeva N.N. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar– Toshkent, 2002-yil

DEHQANOVA MUBORAKXON G'ITYEZIDDIN QIZI

CHDPU, Pedagogika fakulteti

OLIY TA'LIMDAN FOYDALANISH IMKONIYATI VA EKSPERTLAR BAHOLARI

Annotasiya: Maqolada ekspertlar nuqtai nazaridan OTMlar ishtirokida qishloqlarda liseylar va ixtisoslashtirilgan sinflarni tashkil etish, OTM va akademiyalar tomonidan sayyor va sirtqi tayyorlov kurslarini tashkil etish, OTMlar filiallarini kichik kichik shaharlar – tuman markazlarida ochish. Erta differensiyasialash, bolalarni bitiradigan maktabiga qarab OTMga kirish imkoniyati ko'proq va kamroq bo'lganligiga qarab ajratish muammosi ham ko'tarilmoqda.

Tayanch so'zlar: oliy ta'limdan foydalanish imkoniyati, abituriyentlar, OTMga kirishga tayyorgarlik shakllari, tayyorgarlik kurslari, liseylar, gimnaziyalar, ixtisoslashtirilgan sinflar, ta'lim sohasidagi ekspertlar, OTMning reklama va axborot faoliyati.

Аннотация: В статье с точки зрения специалистов рассматривается создание лицеев и профильных классов в селах с участием вузов, организация разъездов и заочных курсов обучения вузами и академиями, открытие филиалов вузов в малых городах - районных центрах. . Поднимается также проблема ранней дифференциации, разделения детей в зависимости от школы, которую они окончили, в зависимости от того, имели ли они больший или меньший доступ к ОТМ.

Ключевые слова: доступ к высшему образованию, абитуриенты, формы подготовки к поступлению в высшие учебные заведения, подготовительные курсы, лицеи,

гимназии, профильные классы, специалисты в области образования, рекламно-информационная деятельность высших учебных заведений.

Abstract: In the article, from the point of view of experts, establishment of lyceums and specialized classes in villages with the participation of HEIs, organization of traveling and correspondence training courses by HEIs and academies, opening of HEIs branches in small cities - district centers. The problem of early differentiation, the separation of children depending on the school they graduated from, depending on whether they had more or less access to OTM, is also being raised.

Key words: access to higher education, applicants, forms of preparation for admission to higher educational institutions, preparatory courses, lyceums, gymnasiums, specialized classes, experts in the field of education, advertising and information activities of educational institutions.

Oliy ta'lim bilan bog'liq barcha muammolardan, ehtimol, eng dolzarb va tez-tez muhokama qilinadigan muammo – bu aholining turli guruhlari uchun undan foydalanish imkoniyatidir. Ushbu mavzuning dolzarbligi quyimdagi bir qator sabablar bilan bog'liq: pullik oliy ta'limning paydo bo'lishi, aholining mulkiy jihatdan tabaqalanishi va boshqalar. Bu muammo nafaqat davlat darajasida (xususan, ta'limdan foydalanish imkoniyati mavzusi Rossiya Federatsiyasi Ta'lim va fan vaziri A. Fursenko tomonidan bir necha marta ko'tarilgan), balki abituriyentlar va ularning oilalari tomonidan keskin ravishda anglanmoqda. Ularning ko'pchiligi uchun kirish imtihonlarining yaqinlashib kelayotgan keskin vaqti va OTMga kirish/kira olmaslik masalasi juda hayajonli va tashvishli, ko'pincha esa stresslidir.

Oliy kasbiy ta'lim olish imkoniyatlarini oshirish/kamaytirish ushbu mavzu bilan shug'ullanuvchi turli mualliflar tomonidan muhokama qilinmoqda. Ayrim fikrlarga murojaat qilaman: "... davlatning puxta o'ylangan ijtimoiy siyosati tufayli yaqin o'tmishda, jamiyatning har bir layoqatli a'zosi sifatli o'rta, o'rta maxsus, oliy va oliy ta'limdan keyingi ta'lim olishi dolzarb bo'lmagan ta'lim kanali orqali ijtimoiy saralash muammosi,

bugungi kunda ta'lim sohasidagi ijtimoiy harakatchanlikni buzuvchi tarqoq vaziyatni qayd etuvchi jamoatchilik fikrining tahlil ob'yektiga aylanib bormoqda". O'tgan va hozirgi asr chegarasida nashr etilgan Rossiyaning ta'lim tizimi xaqidagi kitobning muallifi Yu.G.Taturning fikriga ko'ra, "O'rta muddatli istiqbolda hal etilishi dargumon OTMarga qabul qilish sohasidagi strategik vazifa – bu jamiyatning barcha a'zolari uchun, moddiy ta'minlanganligi va yashash joyidan qat'iy nazar, oliy ma'lumot olishda teng imkoniyatni ta'minlovchi shart-sharoitlarni yaratish bo'lib qolmoqda". Oliy ma'lumot olish mavzusiga to'xtalib o'tadigan mualliflar muammo sifatida ko'proq faqat kirish imkoniyatlarining tengsizligini aniqlashadi va uning dolzarbligi haqida gapirishadi. Ushbu maqola asos bo'lgan tadqiqot natijalari mavjud vaziyatni batafsilroq tahlil qilish va uning yuzaga kelish sabablarini aniqlash, abituriyentlarning eng zaif guruhlarini aniqlash va tavsiflash imkonini beradi.

oliy ma'lumot olish imkoniyatiga ta'sir qiluvchi bir qancha eng muhim omillarni aniqlashga erishildi. Ularning orasidagi eng muhimi maktabning joylashgan hududi bo'lib chiqidi - shahar yoki qishloq. Urbanizatsiyalash darajasining ta'lim intilishlarini amalga oshirishga ta'sirini ilgari ham tadqiqotchilar, xususan, D.L.Konstantinovskiy, V.I.Chuprov, ta'kidlagan. VA.Chuprovning fikricha, qishloqdagi yoshlar orasida oliy ma'lumot olish imkoniyati shahar yoshlariga qaraganda to'rt baravar pastdir. D.L.Konstantinovskiyning tadqiqotlari natijalariga ko'ra, viloyat markazidagi maktab bitiruvchilarining oliy ma'lumot olish imkoniyati yuqoriroq, bunday imkoniyat o'rta shaharlardan kelgan abituriyentlar uchun pastroq, kichik shaharlar va qishloqlar aholisi uchun esa yanada pastroq, qishloq maktablarini bitirgan bolalar uchun esa eng past.

Ekspertlarning fikrlariga tayanib, qishloq va shahardagi yoshlarining oliy ta'lim olishlari uchun imkoniyatlar teng emasligini ta'kidlash bilan birga, shakllangan vaziyatning sabablarini ham tahlil qilish mumkin. Ekspertlar bahosi yuqorida aytib o'tilgan boshqa tadqiqotlar natijalariga mos keladi: oliy ma'lumot olish bo'yicha eng noqulay ahvolga tushganlar qishloq maktablari bitiruvchilari hisoblanadi. Ekspertlar bilan o'tkazilgan intervyular davomida olingan ma'lumotlar ushbu muammoning

turli tomonlarini aniqlash imkonini berdi.

Qishloq maktablari har doim ham fan o'qituvchilari bilan to'liq ta'minlanmagan, ularning ba'zilarida ayrim fanlar umuman o'qitilmaydi.. Qishloq maktablarining moddiy-texnik ta'minoti bilan bog'liq muammolar ham bor, garchi mintaqaga va hatto tumanga qarab farqlar mavjud edi. Ekspertlarning fikricha, urbanizatsiyalanish darajasi kabi omil bilan bir qatorda ta'lim markazlaridan uzoqligi ham muhim ahamiyatga ega. Ya'ni, oliy ta'lim olish imkoniyati nuqtai nazaridan nafaqat aholi punktining kattaligi, balki universitet va boshqa OTMlar joylashgan shaharlardan uzoqlik darajasi ham muhimdir.

Qator ekspertlar o'zlarining ish tajribasiga tayanib, so'nggi yillarda boshqa shaharlardagi oliy o'quv yurtlariga o'qishga ketayotgan bitiruvchilar soni kamayganini, ilgari esa ular ko'proq bo'lganini ta'kidladilar. Birinchi navbatda, moliyaviy muammolar tufayli ko'plab abituriyentlar va ularning ota-onalari OTM tanlashda o'z shahridagi ta'lim muassasalari ro'yxati bilan cheklanishga majbur. Bu, avvalo, boshqa shaharda o'qish paytida o'z farzandlarini boqishga qodir bo'lmagan ota-onalarga tegishli.

Ekspertlarning fikriga ko'ra, kichik shaharlar aholisi (o'z OTM yoki filiallari bo'lmagan viloyat markazlari emas) oliy ma'lumot olish imkoniyatlari yetarli darajada cheklangan. Bu, ayniqsa, viloyat markazlaridan uzoqda joylashgan aholi punktlaridan kelgan abituriyentlar uchun dolzarb, shu bilan birga, yaqin atrofda yashovchilar katta shaharga o'qish maqsadida borish uchun har qanday imkoniyatni qidirmoqdalar.

Kichik shaharlar va tuman markazlarida universitetlar va akademiyalarida tayyorlov kurslarining ochilishi ma'lum ma'noda abituriyentlarni OTMlarga «yaqinlashtiradi» va ma'lum darajada hududiy uzoqlik bilan bog'liq oliy ta'lim olish imkoniyati muammosini hal qiladi. Qolaversa, tadqiqot natijalariga ko'ra va ekspertlarning fikr-mulohazalari asosida qishloq joylarda eng rivojlangan tayyorlov kurslari va liseylar tarmog'i birinchi navbatda qishloq xo'jaligi akademiyalariga tegishli edi. Qishloqlar uchun mutaxassislarni aynan ular tayyorlayotganini hisobga olinsa, bu tabiiy hol.

Ekspertlarning bir qismi (xususan, qishloq maktablari direktorlari) muhokama qilinayotgan muammoning yechimini

qishloq maktablarini kompyuterlashtirishda ko'rmogda. OTMlar tomonidan tashkil etilgan sayyor va sirtqi kurslar bilan bir qatorda, kompyuter tarmoqlariga ulanish ta'lim markazlaridan hududiy masofaning oliy ta'lim olish imkoniyatiga ta'sirini pasaytirishi va o'quv jarayonining o'zini optimallashtirishi mumkin. Ammo, maktab direktorlari o'zlarining fikricha, agar bu sodir bo'lsa, hech bo'lmaganda Rossiyaning chekkasida bu tez orada bo'lmaydi.

Qishloq maktablari bitiruvchilari eng noqulay ahvolga tushib qolgan. Ular OTMlardagi tayyorgarlik kurslariga yoki tuman markazlari yoki yaqin shaharlardagi repetitor bilan mashg'ulotlarga borishga majbur bo'lishadi (agar ular ma'lum bir aholi punktiga yaqinroq bo'lsa, bu boshqa mintaqalardagi shaharlar bo'lishi mumkin). Borish uchun uchun yo'l xarajatlarini to'lash vaziyatni yanada qiyinlashtiradi. Ko'pgina qishloqlarning iqtisodiy ahvoli yomonligini hisobga olsak, muammo tobora kuchayib bormogda. Shunga qaramay, bunday vaziyatlarda ham qishloqlardagi o'rta maktab o'quvchilari ota-onalari yordamiga murojaat qilib, tayyorgarlik kurslari va repetitorlarga o'qish imkoniyatini topadilar.

Hududiy uzoqlik muammosini hal qilish yo'llaridan biri qisman OTMlar yoki OTMlar bilan birgalikda tashkil etilgan ixtisoslashtirilgan sinflarga ega maktablar (ba'zan bu hatto chekka qishloqlardan kelgan bolalar yashaydigan va o'qiydigan maktab-internatlari) tomonidan tashkil etiladigan joylardagi kurslar (shu jumladan, yakshanba kunlari) orqali amalga oshiriladi. Shuni ta'kidlash joizki, turli qishloq maktablarida tayyorgarlik darajasi va sifati sezilarli darajada farq qiladi. Kuchli o'qituvchilar tarkibiga ega maktablar borki, ular ko'p jihatdan ajralib turadi: olimpiadalarda ishtirok etish, OTMga kirayotgan talabalar soni. Chet hududlarda yashash hamma hollarda ham qabulga hal qiluvchi ta'sir ko'rsatadigan omilga aylanmaydi. Uni kuchli o'qituvchilar tarkibi va OTM ishtirokida tashkil etilgan o'quv jarayoniga, ya'ni ma'lum ta'lim tarmoqlariga, jalb qilish orqali yumshatish mumkin.

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI

JIZZAX VILOYATI PEDAGOGLARNI YANGI METODIKALARGA
O'RGATISH MILLIY MARKAZI

“PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA, TA'LIM TEXNOLOGIYALARI” KAFEDRASI

SERTIFIKAT

G'.M.Dehqonova

“Sifatli ta'limni tashkil etishda shaxs kreativ potensialini oshirishning dolzarb masalalari” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasida faol ishtiroki uchun

Pedagogika markazi direktori

A.Xolmurodov

15.11.2023 y